

Wyrok z dnia 6 kwietnia 2011 r.

II UK 313/10

1. Użyte w art. 109 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) pojęcia "rozliczać i opłacać" odnoszą się do czynności, które poprzedzają rozpoczęcie terminu przedawnienia, takich jak ustalenie podstawy wymiaru składek, obliczanie wysokości składki, składanie deklaracji itp. Nie obejmują one biegu terminu i innych cech przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne.

2. Do nieprzedawnionych do dnia 31 grudnia 2002 r. należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne stosuje się nie tylko nowy, wydłużony termin przedawnienia (art. 24 ust. 4 i 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych), ale również wszystkie nowe przepisy dotyczące okoliczności mających wpływ na bieg tego terminu, to jest jego przerwanie i zawieszenie, o ile wymienione w nowych przepisach podstawy przerwania lub zawieszenia biegu przedawnienia powstały po tej dacie.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Sędziowie SN: Zbigniew Korzeniowski, Roman Kuczyński.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 6 kwietnia 2011 r. sprawy z wniosku Ryszarda P. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w L. o składki, na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 7 kwietnia 2010 r. [...],

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu we Wrocławiu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Wyrokiem z dnia 7 kwietnia 2010 r. [...] Sąd Apelacyjny we Wrocławiu zmienił na skutek apelacji wnioskodawcy Ryszarda P. wyrok Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Legnicy z dnia 2 grudnia 2009 r. i poprzedzającą go decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w L. z dnia 4 lutego 2009 r., uznając, że wnioskodawca nie jest obowiązany do zapłaty składek na ubezpieczenie społeczne za zatrudnionych pracowników wraz z odsetkami oraz zasądził od strony pozwanej na rzecz wnioskodawcy kwotę 7.200 zł tytułem zwrotu kosztów procesu oraz kwotę 3.600 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

W ustalonym stanie faktycznym decyzją z dnia 4 lutego 2009 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w L. określił zaległości płatnika składek Ryszarda P. za składki na ubezpieczenia społeczne zatrudnionych pracowników w związku z prowadzoną przez niego działalnością, za okres od kwietnia 1997 r. do listopada 1997 r. w łącznej kwocie 284.659,78 zł (w tym odsetki za zwłokę 211.932 zł). Wnioskodawca w 1996 r. przejął (jako dzierżawca) z Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa całe przedsiębiorstwo - dawne Państwowe Gospodarstwo Rolne wraz z budynkami i trzydziestoma pracownikami, ale wskutek nieurodzaju nie miał środków finansowych na opłacanie czynszu i musiał zwrócić całe przedsiębiorstwo. W dniu 19 czerwca 1999 r. organ rentowy skierował do komornika sądowego Rewiru [...] w L. tytuł wykonawczy za wskazane w decyzji zaległości. W dniu 11 marca 2003 r. tytuł ten został zwrócony organowi rentowemu z uwagi na nieskuteczną egzekucję. ZUS ponownie objął tytułem wykonawczym zaległości składkowe wnioskodawcy w dniu 28 stycznia 2004 r. a tytuł został skierowany do komornika. Na dzień 4 lutego 2009 r. postępowanie egzekucyjne w sprawie było nadal prowadzone. ZUS odmówił także umorzenia przedmiotowych należności składkowych. Wobec powyższych ustaleń wyrokiem z dnia 2 grudnia 2009 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Legnicy uznał, że sporną jest kwestia przedawnienia należności z tytułu składek. Sąd stwierdził, że do składek na ubezpieczenia społeczne nieprzedawnionych przed 31 grudnia 2002 r. należy stosować art. 24 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 241, poz. 2074 ze zm.), która weszła w życie 1 stycznia 2003 r. Według znowelizowanego art. 24 tej ustawy okres przedawnienia wynosi 10 lat. Należności od kwietnia do listopada 1997 r. nie były przedawnione do 31 grudnia 2002 r. zgodnie z obowiązującym wówczas pięcioletnim

terminem przedawnienia. Sąd Okręgowy uznał stanowisko organu rentowego za prawidłowe. Wnioskodawca zgodnie z art. 109 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych obowiązany był opłacać i rozliczać składki na ubezpieczenia społeczne na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 42, poz. 202 ze zm.). Z literalnego brzmienia tego przepisu wynika, że odnosi się on jedynie do sposobu obliczania i rozliczania składek na ubezpieczenia społeczne należne przed 31 grudnia 1998 r. i nie dotyczy terminów przedawnienia.

Na skutek apelacji wnioskodawcy, Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 7 kwietnia 2010 r. zmienił zaskarżony wyrok, wskazując w uzasadnieniu, że Sąd pierwszej instancji dokonał prawidłowych ustaleń w zakresie stanu faktycznego sprawy, jednakże rozstrzygnięcie oparł nieprawidłowo na znowelizowanym art. 24 ustawy systemowej, podczas gdy w sprawie będą miały zastosowanie regulacje prawne obowiązujące przed wejściem w życie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Spór dotyczył kwestii przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne powstałych w okresie od kwietnia do listopada 1997 r., przy czym termin wymagalności ostatnich składek za listopad przypadał na 16 grudnia 1997 r. Zgodnie bowiem z § 14 ust. 9 obowiązującego wówczas rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do ubezpieczenia społecznego oraz rozliczania składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego (jednolity tekst: Dz.U. z 1993 r. Nr 68, poz. 330), pracodawca winien opłacać składki i przysyłać deklarację rozliczeniową za dany miesiąc kalendarzowy najpóźniej do 15 dnia następnego miesiąca. W ocenie Sądu Apelacyjnego, w czasie powstania zaległości składowych obowiązywała ustawa o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych, która została uchylona z dniem 1 stycznia 1999 r. przez art. 122 ust. 1 pkt 1 zastępującej ją ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych zawiera przepis przejściowy art. 109 stanowiący, że składki na ubezpieczenie społeczne i zasiłki oraz zasiłki rodzinne i pielęgnacyjne należne za okres do dnia 31 grudnia 1998 r. płatnicy składek są zobowiązani rozliczać i opłacać na podstawie przepisów dotychczasowych, tj. na podstawie przepisów ustawy o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych. Stanowisko to potwierdzone zostało przez judykaturę. W tezie drugiej do wyroku I SA/Rz 583/07 z dnia 9 października 2007 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Rzeszowie stwierdził, że w art. 109 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o

systemie ubezpieczeń społecznych ustawodawca przyjął, że składki na ubezpieczenie społeczne i zasiłki oraz zasiłki rodzinne i pielęgnacyjne należne za okres do dnia 31 grudnia 1998 r. płatnicy składek są zobowiązani rozliczać i opłacać na podstawie przepisów dotychczasowych. Z tak sformułowanego przepisu nie da się wyprowadzić wniosku o stosowaniu do składek należnych przed dniem 1 stycznia 1999 r. innych terminów przedawnienia zobowiązań aniżeli dotychczasowe. Podobnie orzekł Wojewódzki Sąd Administracyjny we Wrocławiu w wyroku z dnia 9 lutego 2006 r., III SA/Wr 517/04, (ONSAiWSA 2006 nr 6, poz. 169), argumentując, że skoro rozliczanie i opłacanie wymienionych należności następuje na podstawie przepisów dotychczasowych, to również według tych dotychczasowych uregulowań należy oceniać ich wymagalność i przedawnienie.

Przepis art. 35 ust. 3 ustawy o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych stanowił, że należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne pracowników ulegają przedawnieniu po upływie 5 lat, licząc od dnia, w którym składka stała się wymagalna. W ust. 4 tego artykułu ustawodawca stwierdził, że składek nie można jednak dochodzić, jeżeli od terminu ich płatności upłynęło 10 lat. Maksymalny więc termin przedawnienia pod rządami tej ustawy wynosił 10 lat od dnia wymagalności. Przenosząc powyższe regulacje na grunt rozpatrywanej sprawy, Sąd drugiej instancji uznał, że zaległe składki obciążające wnioskodawcę przedawniły się 16 grudnia 2007 r. W tym dniu zobowiązanie wnioskodawcy wobec organu rentowego wygasło, a ZUS nie ma już możliwości jego dochodzenia.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku pełnomocnik organu rentowego, zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego - art. 24 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w brzmieniu obowiązującym po 1 stycznia 2003 r., poprzez błędne przyjęcie, iż „nie ma on zastosowania w niniejszej sprawie”, art. 109 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, poprzez przyjęcie, że „przepis ten dotyczy nie tylko sposobu obliczania i rozliczania składek na ubezpieczenia społeczne należne przed dniem 31 grudnia 1998 r., ale także (...) terminów przedawnienia”. W konsekwencji zarzucił też niewłaściwe zastosowanie tego przepisu w sprawie poprzez przyjęcie przez Sąd drugiej instancji, „iż treść art. 109 powoduje konieczność zastosowania do niniejszej sprawy art. 35 ust. 5 ustawy z 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych i przyjęcie, iż przepis tej nieobowiązującej już ustawy ma zastosowanie w tej sprawie” oraz przepisów postępowania - art. 233 § 1 k.p.c. mające istotny wpływ na ocenę sprawy i

jej przebieg, poprzez uznanie, „że w przedmiotowej sprawie nastąpiło przedawnienie i nie rozpatrzenie ani nie uwzględnienie stanowiska strony pozwanej zawartego w piśmie procesowym z dnia 27 listopada 2009 roku w zakresie przerwania biegu przedawnienia wobec faktu, że organ rentowy zabezpieczył swe roszczenie wpisem do księgi wieczystej hipoteki na nieruchomości będące własnością wnioskodawcy” i wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i oddalenie apelacji wnioskodawcy, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu wraz z orzeczeniem o kosztach zastępstwa procesowego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pełnomocnik wnioskodawcy wniósł o nieuwzględnienie skargi i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona. Dla oceny prawidłowości zaskarżonego wyroku kluczowe znaczenie ma ustalenie wpływu zmian stanu prawnego na bieg terminu i inne cechy przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne w sytuacji, gdy wymagalność i terminy płatności składek przypadały pod rządami ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych. Sąd drugiej instancji uznał, że w stanie faktycznym sprawy zastosowanie znajdują przepisy tej ustawy, mimo jej uchylenia z dniem 31 grudnia 1998 r. (art. 122 ust. 1 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych), w szczególności przepisy art. 35 ust. 3 i 4, które zostały zastąpione przez przepisy art. 24 ust. 4 - 6 ustawy systemowej, obowiązujące od dnia 25 listopada 1998 r. (art. 127 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.). Podstawą takiego poglądu Sądu było unormowanie zawarte w art. 109 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, wedle którego „składki na ubezpieczenie społeczne i zasiłki oraz zasiłki rodzinne i pielęgnacyjne należne za okres do dnia 31 grudnia 1998 r. płatnicy składek są zobowiązani rozliczać i opłacać na podstawie przepisów dotychczasowych”.

W ocenie Sądu Najwyższego, użyte w art. 109 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych pojęcia „rozliczać i opłacać” odnoszą się tylko do tych czynności, które poprzedzają rozpoczęcie terminu przedawnienia, takich jak: ustalenie podstawy

wymiaru składek, obliczanie wysokości składki, składanie deklaracji itp. i nie obejmują biegu terminu i innych cech przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne (podobny pogląd został wyrażony w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 18 marca 2009 r., II GSK 835/08 - niepublikowany, w którym nadto przyjęto, że do nieprzedawnionych do dnia 31 grudnia 2002 r. należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne stosuje się nie tylko nowy, wydłużony, termin przedawnienia ale również wszystkie nowe przepisy dotyczące okoliczności mających wpływ na bieg tego terminu, to jest jego przerwanie i zawieszenie, o ile wymienione w nowych przepisach podstawy przerwania lub zawieszenia biegu przedawnienia powstały po tej dacie). Konsekwencją prawną tego poglądu jest konstatacja, że skoro w dniu 25 listopada 1998 r. (data wejścia w życie art. 24 ustawy systemowej) dochodzone od wnioskodawcy należności składkowe nie były przedawnione, zastosowanie znajdzie art. 24 ust. 4 i 5 ustawy systemowej, według którego „należności z tytułu składek ulegają przedawnieniu po upływie 5 lat, a w przypadku przerwania biegu przedawnienia, o którym mowa w ust. 5, po upływie 10 lat licząc od dnia, w którym stały się wymagalne”, zaś „bieg przedawnienia przerywa odroczenie terminu opłacenia należności z tytułu składek, rozłożenie spłaty tych należności na raty i każda inna czynność zmierzająca do ściągnięcia tych należności, jeżeli o czynności tej został zawiadomiony dłużnik”.

W niekwestionowanych okolicznościach faktycznych sprawy oznacza to, że od 19 czerwca 1999 r. (data, w której organ rentowy skierował do komornika sądowego tytuł wykonawczy za wskazane w decyzji zaległości składkowe) do 11 marca 2003 r., (w którym tytuł ten został zwrócony organowi rentowemu z uwagi na nieskuteczną egzekucję), nastąpiła przerwa w biegu przedawnienia, zakładając, że dłużnik był o tych działaniach organu rentowego powiadomiony. *Nota bene* organ rentowy ponownie objął tytułem wykonawczym zaległości składkowe wnioskodawcy w dniu 28 stycznia 2004 r. a tytuł został skierowany do komornika, przy czym na dzień 4 lutego 2009 r. postępowanie egzekucyjne w sprawie było nadal prowadzone.

Warto przy tym pamiętać, że regulacje ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych obowiązujące do 31 grudnia 2002 r. dotyczące przedawnienia zasadniczo nie odbiegały od tych, jakie zawierała ustawa o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych. W art. 35 ust. 3 i 4 tej ustawy wskazano, że należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne pracowników ulegały przedawnieniu po upływie 5 lat, licząc od dnia, w którym składka stała się wymagalna, a bieg przedawnienia

przerzywało odroczenie terminu płatności, rozłożenie spłaty należności na raty i każda inna czynność zmierzająca do ściągnięcia należności, jeżeli o czynności tej został zawiadomiony dłużnik, przy czym składek nie można było dochodzić, jeżeli od terminu ich płatności upłynęło 10 lat. Bieg przedawnienia przerywało odroczenie terminu opłacenia należności z tytułu składek, rozłożenie spłaty tych należności na raty i każda inna czynność zmierzająca do ściągnięcia tych należności, jeżeli o czynności tej został zawiadomiony dłużnik. W rozpatrywanej sprawie Sąd drugiej instancji błędnie (przedwcześnie) przyjął, że należności z tytułu składek uległy przedawnieniu najpóźniej w dniu 16 grudnia 2007 r., pomijając zmianę stanu prawnego, jaka nastąpiła z dniem 1 stycznia 2003 r. w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 241, poz. 2074 ze zm.). Po wprowadzonych powołaną ustawą zmianach przepisów art. 24 ust. 4 - 6, należności z tytułu składek ulegały przedawnieniu po upływie 10 lat, licząc od dnia, w którym stały się wymagalne (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2008 r. I UZP 4/08, OSNP 2009 nr 1-2, poz.19, podobnie w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2008 r. II UZP 5/08, OSNP 2009 nr 1-2, poz.17). Ponadto - co szczególnie istotne w sprawie - zgodnie z art. 24 ust. 5 nie ulegały przedawnieniu należności z tytułu składek zabezpieczone hipoteką lub zastawem, jednakże po upływie terminu przedawnienia należności te mogły być egzekwowane tylko z przedmiotu hipoteki lub zastawu do wysokości zaległych składek i odsetek za zwłokę liczonych do dnia przedawnienia (jak wynika z uzasadnienia zaskarżonej decyzji organu rentowego należności składkowe zostały w dniach 3 grudnia 1999 r. oraz 4 lutego 2004 r. zabezpieczone wpisami hipoteki przymusowej).

Oznacza to, że do nieprzedawnionych do dnia 31 grudnia 2002 r. należności z tytułu składek stosuje się nie tylko nowy, wydłużony, termin przedawnienia ale również wszystkie nowe przepisy dotyczące okoliczności mających wpływ na bieg tego terminu, to jest jego przerwanie, zawieszenie oraz zabezpieczenie o ile wymienione w nowych przepisach podstawy przerwania lub zawieszenia biegu przedawnienia powstały po tej dacie.

Tym się kierując, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. O kosztach orzeczone po myśli art. 108 § 2 k.p.c.

=====